

FORTIDSMINNEFORENINGEN VESTFOLD AVDELING

Post: Farmannsveien 30, 3100 Tønsberg / bank: 2480 30 21690

PV arkitekter as,
Nansetgt. 6,
3256 Larvik,

kopi:
Larvik kommune,
plan og byggesak,
postboks 295,
3251 Larvik

Tønsberg 28.02.06

Innspill til varsel om igangsetting av privat reguleringsarbeide, Øvre Verksgård gbnr 3020/1498, Larvik.

Vi viser til varsel om oppstart av planarbeide datert 02.02.06. Fortidsminneforeningen vil bemerke til planoppstart at vi i utgangspunktet er positive til en nyutvikling av områdene innenfor Hammerdalen, Saggården og Sanden. For ikke å fremstå smalsporede vil vi innledningsvis også kommentere tilgrensende områder som ligger utenfor dette aktuelle planområdet. Vi tror det vil gjøre vår vurdering av Øvre verksgård mer forståelig.

Vi mener deler av disse områdene tåler moderne arkitektur i varierende grad av tilpasning til det eksisterende miljøet. Sanden og Saggården har størst evne til å absorbere nye tilføyelser. Området rundt Mølla, E-verket og Sliperiet har større behov for tilpasning til eksisterende miljø. Hammerdalen på vestsiden av Farriselven er minst i stand til å ta opp i seg en bygningsmessig nyutvikling. I noen grad vil teglbygningene i dette siste området kunne tilføyes eller tilpasses i svært moderat grad. Særlig fordi bygningene allerede er blitt utsatt for "addisjonsarkitektur" og derfor har mistet noe av sin opprinnelige "renhet" eller autentisitet.

Vi vurderer Øvre Verksgård sammen med terrenget ned mot Jernstøperiet/Valseverket og et sammenhengende areal rundt Materialforvaltergården som verkets historiske kjerneområde og et av de mest bevaringsverdige gamle industriområder i Norge.

Mens østsiden av Farriselven var preget av sagbruk og mølledrift, var vestsiden disponert til jernverksdrift, i hvert fall fra begynnelsen av 1640-tallet, da den første masovnen ble oppført. Sannsynligvis eksisterte smeltehytter her, også før den tid. Selve jernverkshistorien fra Langene gjennom grevene, grevlingene og opp til avslutningen under Treschow i 1860-årene, vil vi ikke gå dypere inn på her. Kort sagt dreier det seg om en rundt 250-årig sammenhengende jernverkshistorie som ble Norges viktigste og største virksomhet på

FORTIDSMINNEFORENINGEN

VESTFOLD AVDELING

Post: Farmannsveien 30, 3100 Tønsberg / bank: 2480 30 21690

området allerede på 1600-tallet. I terrenget nedenfor Øvre Verksgård lå masovnene og hammerbygningene. Hammerbygningene lå mellom skrenten mot vest og jernstøperiet. Senere ble Treschows store masovn fra ca.1845 anlagt nærmere skrenten. Imidlertid lå det gamle dansk-norske jernverkets berømte store dobbelte masovn sammen med en mindre sådan, rett bak valseverket og tett oppunder Øvre Verksgård. Denne beliggenheten var ikke tilfeldig, da forsyningen av trekull til oppfyring av masovnene ble tilført via Øvre verksgård og ned i kransen eller ovens pipemunning. Øvre verksgårds høyere beliggenhet gjorde tilførselen via bro eller lignende enkelt. Av denne grunn lå trekull-lagrene på Øvre verksgård. Store lagerskur med saltak og utført i panelt bindingsverk. Utseende og konstruksjonsmåte fremgår av branntakster fra 1820 og 1830 for Langestrand med Fritzøe verk og av illustrasjoner fra samtiden. Terrenget nedenfor Øvre verksgård og selve plataet er fullt av minner fra denne tiden. Til dels er det avleiret trekull og rester av jern fra produksjonen. Stensettinger danner tilførselsveier og kan være rester av masovnskonstruksjonene.

De opprinnelige lagerskurene på selve plataet ble revet i fjerde kvartal av 1800-årene, og erstattet av nye lagerskur utført i samme konstruksjon som de opprinnelige. Panelt bindingsverk med tradisjonelle trekonstruksjoner. Med årene - værslitte og alderspreget slik de eldre lagrene også var. De nye lagerbygningene fikk sitt formål i direkte videreføring fra de gamle. De gamle lagrene var trekull-lagre. De nye var vedlagre. Verksklokken med bod kan være delvis en autentisk rest av en slik opprinnelige lagerbod. Den lar seg identifisere på samme sted som de opprinnelige. Bindingsverk var den opprinnelige konstruksjonsmetoden for slike bygg i dette verksområdet. Fra klokkerboden er veien kort ned til Materialforvalterens gård, bygget i 1690-årene som bolig og kontor for jernverkets øverste ansvarlige (bortsett fra grevskapets overinspektør). Før Michael Treschow lukket verksområdet ved oppførelsen av portbygningene med sidefløyer i 1850-årene, var jernverket organisert langs Kongsveien som en verksgate, slik det var ved andre verk i Norge. Sett i en slik sammenheng danner Øvre verksgård med sine gamle lagerbygninger, skrentene, veiene, gråstensmurene, jordens avleirede rester av mer enn 250 års jernverksdrift, og ikke minst den direkte åpne sammenheng med Langestrand via Øvre verksgård, et siste komplett og uberørt bilde av landets viktigste industrieventyr med røtter i renessansen.

Befolkningen på Langestrand utgjorde et tett og jevnt fungerende verkssamfunn av bofaste familier: fiskere, strandsittere, sjøfolk, kjøpmenn – men kjernen var verkets mange arbeidere, daglønnerne, hammersmeder, masmestere, kontorister og forvalter. Opp gjennom tidene avleiret verket også mange fattigfolk som var avhengig av fattigforordninger for å overleve. Tradisjonen med å hente ved fra verkets vedlagre fortsatte, også etter at selve jernverksdriften var nedlagt. For fattigfolk på Langestrand ble vedlagrene forbundet med gratis ved i harde vintre. Vedlagrene er en vesentlig del av Langetrands sosialhistorie. Det er bl.a. sosialhistorien som gir Langestrand en slik stor styrke i bevaringssammenheng.

Teglbygningene på verksområdet og på østsiden av Farriselven representerer en helt alminnelig bevaringsverdi. Det finnes mange eksempler i Norge på vellykket konvertering av slike bygningsmasser og miljøer. Restene av det gamle jernverket fra Gyldenløves tid, er representert i direkte linje i det gjenværende komplette miljøet fra Øvre verksgård og ned rundt Forvaltergården og åstedet til de gamle masovnene og hammerbygningene. Slike verdier er ikke like lett å konvertere til ny bruk.

FORTIDSMINNEFORENINGEN

VESTFOLD AVDELING

Post: Farmannsveien 30, 3100 Tønsberg / bank: 2480 30 21690

Etter Fortidsminneforeningens oppfatning dreier dette området seg om en nasjonal bevaringsverdi av monumental kvalitet. Vestfold avdeling av Fortidsminneforeningen vil derfor på det sterkeste fraråde å innføre nybygging av boliger eller andre konstruksjoner i dette området. Det varslede planområdet bør behandles med den største varsomhet og sees i en noe større sammenheng. Større endringer i dette området vil fremstå i ettertid som en plett på Larviks evne til å ivareta nasjonal historie. All bygningsmasse på Øvre verksgård bør bevares, eventuelt med en ny bruk eller en konvertering innenfor det gamle "skallet" av konstruksjon og kledning. I respekt for den århundrelange og særegne historien bør bruken av dette arealet fortsette som den er eller, medføre minimale endringer og gjerne være publikumsrettet.

For Vestfold avdeling av Fortidsminneforeningen

Dyveke Bast
Leder

Ragnar Kristensen
styremedlem